

לילך לחמן

זרה ונושמת

מסות

מוסד ביאליק • ירושלים

תוכן העניינים

9	פתח דבר
	שער ראשון – קראו לך
13	לשמוע את השומעות: חדוה הרכבי
25	”אני אף-אחת מי אתה?”: חידת דיקנסון
43	זרה ונושמת: אלזה לסקר-שילר
	שער שני – חילופי-פנים
	”אם לא אני לא יהיה ה'מי ש'ה'אף-אחד“: עדות ותרגום
55	אצל אבות ישורון ופאול צלאן
	”רגע אחד שקט בבקשה. אנא. אני“: קריאה מאוחרת
90	בנתן זך
96	”בְּדָמוֹת הַסֶּבֶה דְּמוֹת הַפְּנִים“: יונה וולך
118	”גבירת הילדות“: שתי קריאות בנורית זרחי
	שער שלישי – ”שירו לנו שיר חדש“
	”את הולכת ואני הנעליים שלך“: חביבה פדיה – קדיש
133	והילולה לאם
147	”במה עוד להללך“: שמעון אדף – בין שירה לפרוזה
	”אני היא זאת/ שלעולם לא תשאל שוב אלהים ואדם
170	מי אני“: שבא סלהוב

	שער רביעי – העברית הלא־כלואה
187	הלא־כלואה: הלית ישורון – בעקבות הזמן האבוד
199	הקול האמהי ושיר הערש העברי
230	הערות
261	תודות
262	תודות לבעלי הזכויות

פתח דבר

הבוקר, ביום ה-698 למלחמה, כותב הסופר העזתי יוסרי אל-ע'ול כי אינו חושב עוד איך ימות, אלא היכן (הארץ 15.8.2025). בעודו רואה את עצמו מנסה לזחול לעבר בנו השותת דם, מושיט אליו את ידו, הוא מגלה כלבים משוטטים מגששים לטרוף מה שנשאר מבשרו. באותו רגע חוזר הזיכרון שלו לאחור והוא רואה פיסות חיים. המסות המובאות כאן נכתבו לאורך שלושה עשורים, כולן לפני ה-7 באוקטובר 2023. הקריאה שאני מציעה שואבת תוקף מעמידתה של השירה במאורעות המאה העשרים. שתיקה ותדהמה למול תהפוכות ההווה הולידה מוזיקה יחידה במינה וריתמוס נודד ממערב למזרח ומהדהד מעריסה לקבר. הפנייה השירית קבעה דין ותבעה חסד לעדת האדם. דרכה של השורה משפה לשפה, כשהמשורר עצמו נצרך לתרגם מה שאין לו לשון. אני עוקבת אחר שרידים של שירה עתיקה וגלגוליהם הנוכחיים עד הרגע שבו שירה של לאה נאור, "בואי אמא", מושר בפי אמהות החטופים הקוראות לעצירת המלחמה.

הנושא שלי הוא היחס בין הזמן והמקום של המשורר לתחביר השיר ולצליל המלה הבודדת. איך מכל אלה מתהווה פואטיקה המעכבת את מהלך הדברים, אך גם מאפשרת לנו להתבונן במקרה ההיסטוריה מפרספקטיבות חדשות. אני מנסה לשרטט את מחשבת השירה של כל אחד מן המשוררים שבהם אני דנה.

כללתי בספר תריסר קריאות שונות קשורות במשוררים ובשירות שמגנטו אותי. לעיתים יש בכוח שיריהם לסלק שדים ומלאכי חבלה ולעיתים לקונן או להעיד על חורבן וגלות. לכאורה אין רחוק מצלאן, העומד על גדת השתיקה, מחביבה פדיה, העורכת הילולה לאם, אלא

שזה וזו, וכמוהם אבות ישורון ואלזה לסקר-שילר, הם מסמניו ומסומניו של השבר הגדול במאה העשרים. כולם, ובכללם נתן זך, יונה וולך, נורית זרחי, חדוה הרכבי, שבא סלהוב, שמעון אדף והלית ישורון, מבטאים דחף רדיקלי להתנסויות בשדה של המסורת. מדובר בצורות משחק חופשיות, אך הרסניות. העברית הפכה בידי יוצרים אלו למרחב שבו הדיבור החי מפורר מוסכמות של צורה, לשון ומגדר. וככל שהשירה מפולשת בשדות העברית לסוגות אחרות, לאו דווקא קנוניות, כך עבודתו של כל אחד מהם מתקיימת בזיקה למפעליו המז'וריים של המודרניזם, בה בשעה שהיא מבחינה עצמה מהם. על אף הפנים המסוימות וחתומות קולו הייחודי של כל אחד מהיוצרים, נשים וגברים, כולם מצטללת העברית כמקיימת זכר, ולא פעם כשריד של תפילה וכמעשה הצלה.

לילך לחמן

תל-אביב, סתיו 2025